

Для посилання:

Яценко В. С. Методичні рекомендації до використання навчальних посібників у вивченні курсу за вибором «Географія культури Європи» [Текст] / В. С. Яценко // Проблеми сучасного підручника : зб. наук. праць / [ред. кол., головн. ред. В. М. Мадзігон; наук. ред. О. М. Топузов]. – К. : Пед. думка, 2011. – Вип. 11. – 800 с. – С. 177–182.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИКОРИСТАННЯ НАВЧАЛЬНИХ ПОСІБНИКІВ У ВИВЧЕННІ КУРСУ ЗА ВИБОРОМ «ГЕОГРАФІЯ КУЛЬТУРИ ЄВРОПИ»

В. С. Яценко, канд. пед. наук,
Інститут педагогіки НАПН України

Постановка проблеми. Природа гармонійна. Все у ній взаємопов'язане і підпорядковане спільним законам. Сприйняття природи та потребу виразити в своїй творчості натхнення, яке вона дарує нам, дорослим, слід виховувати у молодого покоління. Особливо це стосується учнів, які обрали елективний курс «Географія культури Європи» в 10–11 класах профільної школи.

Методичні методи, види і форми можуть застосовуватися різноманітні, а найдієвішою формою виховання, на нашу думку, є спілкування учнів з природою, що спонукає їх самостійно формувати думки і виробляти почуття бережливого ставлення до неї. А щоб еколого-виховна діяльність учнів старших класів була ефективною, треба використовувати доступні для учнів навчальні посібники, вчити дітей не тільки мріяти про добро, а й творити його.

Аналіз останніх досліджень. Роботи М. С. Бісерової, О. В. Вербицької, Б. М. Гадзецького, З. В. Друзь, Л. М. Різник, О. Ф. Таралушко, Г. С. Тарасенко та ін. дослідників свідчать про важливість ролі довкілля у пізнанні краси і вихованні почуттів старшокласників.

Ще В. О. Сухомлинський писав, що завдання школи і батьків – дати кожній дитині багатогранне щастя. Воно полягає в тому, щоб людина розкрила свої здібності, полюбила працю і стала в ній творцем, щоб насолоджувалася красою навколишнього світу і створювала красу для інших.

«Я вбачаю, – писав В. О. Сухомлинський, – великий виховний сенс в тому, щоб дитина бачила, розуміла, відчувала, переживала, осягала, як велику таємницю, пробудження життя в природі. Перші весняні квіти і бруньки, що розкрилися, перші ніжні стеблинки трави, перший метелик, перше кумкання жаби... – все це я розкриваю перед дітьми як красу вічного життя. І чим глибше вони одухотворяються цією красою, тим сильніше прагнуть творити [6, 410]».

Мета статті – спонукати учнів старшої школи користуватися різноманітними навчальними посібниками у вивченні курсу, до участі в еколого-виховній діяльності, зокрема, проведенні навчальних занять на лоні природи.

Завдання:

- 1) забезпечити в профільній школі систему естетико-екологічного розвитку особистості старшокласників засобами використання навчальних посібників.
- 2) ознайомити учителів географії з методичними особливостями організації і проведення навчальних занять на лоні природи;
- 3) виховання естетичного сприймання явищ природи, бережне ставлення до навколишнього середовища.

Відкриваючи навколо себе прекрасне, дивуючись і захоплюючись ним, старшокласник ніби дивиться у дзеркало, відкриваючи власну людську красу. Дитині (яка вважає себе дорослим) треба показати, що в світі є не тільки потрібне, корисне, а й красиве. З того часу, коли людина задивилася на квітку і вечірню зорю, вона стала вдивлятися в саму себе.

Основна частина. Для старшокласника довкілля – це знайомий їй з перших кроків світ, в якому вона живе, земля і небо, сонце і зорі, вода і повітря; будинок, рідні, яких вона любить і без яких не може уявити життя. А учитель географії знає, що на основі цих знань про довкілля він закладатиме у свідомість учня фундамент географічних, біологічних, екологічних, краєзнавчих, історичних знань. Довкілля – це перший ландшафт з яким знайомиться учень, перший біогеоценоз, який він пізнає, перша екосистема, яку він любить нескінченною любов'ю; це Батьківщина, з якої починається його історія на Землі, знання про рідний край, які живитимуть душу протягом життя.

На уявлення про близькі серцю учнів і зрозумілі їм явища, про необхідні предмети закладаються основи розуміння фундаментальних закономірностей природи: збереження (через осмислення пристосування людини, тварин, рослин до умов існування у своєму довкіллі), періодичності, повторюваності явищ, процесів, спрямованості змін у довкіллі до збалансованого стану.

В умовах національного відродження і розвитку України еколого-виховна діяльність має набути соціального і державного пріоритету, оскільки сьогодні основна тенденція в розвитку географічної науки і освіти переноситься в стіни школи, яка і навчає, і виховує.

Головне в переоцінці методологічних орієнтирів у теорії морального виховання – зміна визначальних напрямів у формуванні особистості. Центральним стає виховання загальнолюдських цінностей (доброти, милосердя, толерантності тощо), стимулювання внутрішніх сил особистості до саморозвитку і самовиховання. Як результат цього зростає значення і необхідність естетичної й екологічної освіти і виховання школярів.

Важливе місце у еколого-виховній діяльності загальнолюдських якостей в учнів має посісти курс за вибором «Географія культури Європи», який допоможе старшокласникам краще пізнати себе і людей, по-іншому побачити взаємодію людини з навколишнім світом, її органічні зв'язки з природою і культурою, визначити спосіб життя, поведінку, тобто, сприятиме відродженню гуманістичної етики.

Профільна школа – фундамент для наступного навчання у вищому навчальному закладі, формуванні особистості. А властиві школярам емоційна чутливість, допитливість, а отже, і здатність оволодіти певними теоретичними знаннями роблять старшу школу дуже важливою ланкою в системі неперервної еколого-виховної діяльності.

Для здійснення еколого-виховної діяльності необхідний комплекс таких методичних засобів і прийомів, щоб вивчення природи, будь-яке спілкування з нею залишало в пам'яті учня глибокий слід, обов'язково впливало б на його почуття і свідомість. З цією метою учителі географії, викладаючи курси за вибором «Географія культури Європи», використовують такі форми і методи роботи:

- проведення екскурсій і походів на лоні природи;
- демонстрування на навчальних заняттях ілюстративного матеріалу;
- бесіди з елементами художнього опису;
- читання уривків з художньої прози про природу;
- демонстрування натуральних експонатів;
- використання естетичних вражень, які виникли у туристичних походах під час краєзнавчої роботи;
- чуттєві географічні ігри;
- зображення природи в українських народних традиціях;
- організація і проведення природоохоронних акцій, конкурсів;
- дослідницька робота на заповідних територіях.

Подорожі, екскурсії, походи, спостереження й аналіз явищ природи відіграють важливу роль у системі естетичного виховання. Естетичні почуття дитини, викликані природою, як зазначав український педагог В. О. Сухомлинський, тісно пов'язані з моральними почуттями. Моральний чинник виявляється, насамперед, у тому, що дитині подобається природа своєї Батьківщини. Але щоб любити природу, потрібно її знати, а щоб знати, слід вивчати. У процесі пізнання природи формуються і розвиваються естетичні

почуття і смаки. Сприймання естетичних явищ природи і переживання, які при цьому виникли, залежать від уявлень, знань і загального розвитку людини. Виникаючи на основі тих вражень, що їх отримує людина від зовнішніх предметів, естетичні почуття нерозривно пов'язуються з особистістю.

Завдяки усвідомленню учнями різноманітних явищ природи, прагненню обґрунтувати свої естетичні судження й оцінки, їхні естетичні почуття збагачуються.

Естетичні почуття тісно пов'язані з моральними. Наприклад, І. І. Шишкін, перебуваючи за кордоном серед чужої йому природи не міг по-справжньому віддатися роботі і писати картини, його тягло на Батьківщину [1, 155].

Відвідування учнями старших класів природних об'єктів назавжди залишаються в пам'яті, розвиваючи любов до рідної землі. У самій еколого-виховній діяльності закладено моральні цінності. Цьому географи і педагоги навчають наших старшокласників. Учні розуміють, що природу треба оберігати тільки ради неї самої, бо вона красива, а не тільки тому, що вона корисна або людина без неї не виживе.

Залучення учнівської молоді до відродження культури природних і культурних пам'яток (джерел, дерев, тварин), заснованих на її красі, сприяє формуванню відповідального ставлення молоді до природи, а це водночас є процесом формування естетичного смаку.

Залучаючи учнівську і студентську молодь до активної еколого-виховної діяльності, зокрема з охорони природи й раціонального використання природних багатств, учителі географії підводять їх до розуміння, що краса рідної природи переважно залежить від них самих.

Процеси, що відбуваються у навколишньому середовищі, впливають на характер естетичних переживань: радість, спокійне захоплення чи своєрідна тривога тощо. Залежно від характеру явищ реального світу у нас з'являється бажання щось змінити, удосконалити, виникає прагнення до творчої діяльності.

В естетичному вихованні засобами природи учитель географії повинен зважати на особливості віку. В учнів почуття прекрасного виявляється у широкому розумінні. Осінь подобається, бо збирають врожай, вона красива, всі дерева ніби в золоті, ростуть гриби. Тобто, дітей більше цікавить безпосередня діяльність людини у природі. В описах природи діти передають свій настрій, свої переживання, почуття любові до свого краю. М. О. Добролюбов писав, що в першому своєму виявленні патріотизм навіть і не має іншої форми, крім пристрасі до полів, рідних пагорбів. Але надто швидко він формується більш повно, включаючи всі поняття – історичні, громадянські, – які тільки встигає осягнути дитина [3, 405].

Кілька слів про українські народні традиції, які ми розглядаємо як важливу умову ефективного формування еколого-виховної діяльності, зокрема екологічної культури в учнів. У численних приказках, обрядах відображено досвід поколінь, норми поведінки з об'єктами природи.

Прилучаючись до скарбів національної культури, учні переймаються особливим ставленням до природи, яке ми визначаємо як «шанобливе», що передбачає повагу до законів природи, до всіх форм життя, усвідомлення людства як частини, а не повелителя довкілля [5, 23].

Розглянемо наступний метод роботи учнів, який сприяє здійсненню естетичного й екологічного виховання, розвиткові духовних сил. Це навчальні заняття серед природи. Навчальні заняття серед природи посідають чільне місце в оздоровленні тіла й формування свідомості старшокласників. По-перше, на заняттях на лоні природи учні дихають чистим повітрям, грають в рухливі ігри. По-друге, вони одержують «живу їжу» для розвитку свідомості.

Як молодому організму необхідні «жива їжа» – овочі, фрукти, так для розвитку свідомості необхідне спілкування з природою, «безпосередні» знання від спілкування з нею. Прочитані з книг, одержані від учителя географії знання – це вже знання з «консервантами», якими б важливими і цікавими вони не були.

Навчальні заняття серед природи – це робота, а не прогулянка. Вони повинні бути максимально використані для ілюстрації побаченого чи почутого в класі, для власних спостережень, для активізації пізнавальної діяльності учнів. Водночас ці заняття і святкові. Учні мають відчувати, що ідуть в гості до довкілля, готують йому подарунки: вірші, пісні, загадки тощо. Такі уроки мають не лише пізнавальне, а й еколого-виховне значення. Під час цих занять формується дослідницьке ставлення до навколишнього світу, екологічна поведінка в довкіллі, як в лабораторії природи, де неможливо бешкетувати або ходити бездушно.

Навчальні заняття на лоні природи можуть бути ілюстративні (коли учні знаходять у довкіллі те, про що йшлося на занятті в класі), ілюстративно-пошукові, як спостереження і дослідницькі заняття [2, 8; 4, 77–78].

Висновки. Еколого-виховна діяльність, зокрема естетичне й екологічне виховання учнівської і студентської молоді у спілкуванні з природою, використання навчальних посібників має посісти провідне місце в загальній системі виховання підростаючого покоління. Викладання курсів за вибором «Географія культури Європи» у загальноосвітніх і вищих навчальних закладах, систематична позаурочна і позакласна робота через спілкування з природою, методично правильно організована праця, виховання естетичного сприймання явищ природи здатні забезпечити естетико-екологічний розвиток особистості, яка гармонійно поєднує у собі духовне багатство, моральну чистоту і фізичну досконалість.

Література

1. Бісерова М. С. Довів до ладу себе – доведи до ладу свою планету [Текст] / М. С. Бісерова // Школа життєтворчості особистості. – К. : ІСДО, 1995. – С. 155–159.
2. Гадзецький Б. Вибирайте: живий соловейко чи його імітація [Текст] / Б. Гадзецький // Освіта. – 1993. – 19 листопада. – С. 8–9.
3. Добролюбов Н. А. Избранные философские сочинения [Текст] / Н. А. Добролюбов ; [в 2-х т.]. – М., 1946. – Т. 2. – С. 405.
4. Друзь З. В. Сходінки до пізнання навколишнього: Джерельце [Текст] / З. В. Друзь // Початкова школа. – 1990. – № 9. – С. 77–78.
5. Різник Л. М. Екологічне виховання за народними традиціями [Текст] / Л. М. Різник, О. Ф. Таралущенко // Початкова школа. – 1993. – № 11. – С. 22–23.
6. Сухомлинський В. О. Вибрані твори : в 5-ти т. [Текст] / В. О. Сухомлинський. – К., 1976. – Т. 2. – С. 410.
7. Тарасенко Г. С. Як навчити дітей милуватися природою [Текст] / Г. С. Тарасенко // Початкова школа. – 1992. – № 11–12. – С. 16–20.
8. Яценко В. Старовинний парк «Олександрія» – минуле і сучасне [Текст] / В. Яценко // Рідні джерела. – 2004. – №1. – С. 37–39.

У статті розглядаються питання естетичного й екологічного виховання учнів старших класів в еколого-виховній діяльності, зокрема, методика організації і проведення навчальних занять на лоні природи, використання навчальних посібників тощо.

Йдеться також про те, що естетико-екологічний розвиток особистості забезпечується у загальноосвітніх навчальних закладах, зокрема викладанням курсу за вибором «Географія культури Європи», систематичною позаурочною і позакласною роботою засобами спілкування з природою, методично правильно організованою працею, вихованням естетичного сприйняття явищ природи.

Ключові слова: еколого-виховна діяльність, естетичне виховання, екологічне виховання, використання навчальних посібників.

В представленной статье рассматриваются вопросы эстетического и экологического воспитания учащихся старших классов в эколого-воспитательной деятельности, в

особенности методика организации и проведения учебных занятий в природе, использование учебных пособий и др.

Акцентируется внимание также на том, что эстетико-экологическое развитие личности в общеобразовательных учебных заведениях обеспечивается посредством, например, элективных курсов «География культуры Европы», систематической внеурочной и внеклассной работы, общения с природой, методически правильно организованной работы, воспитания эстетического восприятия процессов, происходящих в природе.

Ключевые слова: эколого-воспитательная деятельность, эстетическое воспитание, экологическое воспитание, использование учебных пособий.

In the present article deals with the aesthetic and ecological education of high school students in & vib and educational activities, especially the method of organizing and conducting training sessions in the wild, use of manuals are considered, etc.

Aesthetic and environmental development of the individual is provided in secondary schools, such as elective courses for the selection of «The Geography of European culture» a systematic and extracurricular extracurricular work by means of communion with nature, methodologically correct organization of work, education of aesthetic perception of natural processes.

Keywords: ecological and educational activities, aesthetic education, environmental education, use of manuals.